

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۳۹۷، دوره ۱، شماره ۳

پتانسیل اشتغال زایی بخش کشاورزی و توسعه روستایی در چارچوب کارآفرینی جوانان روستایی

آمنه سواری ممبئی^۱، بهمن خسروی پور^۲، مسعود برادران^۳ و مسعود یزدان پناه^۴

^۱ دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان

^۲ استاد دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

^۳ دانشیار دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

^۴ دانشیار دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

تاریخ پذیرش: ۳۱۳۹۷/۱۱/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۳

چکیده

کارآفرینی راهکاری جدید در نظریه های توسعه در راستای دستیابی به توسعه روستایی است، در این میان کشاورزی از بخش های اساسی اقتصاد روستا و کشور و زمینه ساز رشد و توسعه ی آن است. از طرفی آینده توسعه ی کشاورزی متکی بر جوانان روستایی است و جوانان روستایی پتانسیل های بالقوه و اندیشمندی جهت مشارکت در برنامه های سازندگی روستایی هستند. کارآفرینی جوانان روستایی در زمینه ی کشاورزی می تواند با شناسایی فرصت ها و بحران های موجود، به ایجاد راهکارهای نوین در جهت رشد و توسعه روستایی منجر شود و در این رابطه یکی از راهکارهای اساسی می تواند آموزش های کارآفرینانه به جوانان روستایی در راستای خوداشتغالی یا تشکیل تشکل هایی برای راه اندازی کسب و کار در روستا باشد. همچنین برگزاری دوره های آموزشی لازم در راستای معرفی مزایای شغل کشاورزی، تهیه برنامه های رادیویی و تلویزیونی مناسب و کاربردی جهت معرفی بخش کشاورزی و ارائه ی الگوهای مناسب اشتغال در این بخش می تواند مثمرتر واقع شود. این مقاله که به روش تحلیلی-مروری و با استفاده از منابع کتابخانه ای و سایت های اینترنتی تدوین شده تلاش دارد ضرورت کارآفرینی جوانان روستایی را در راستای اشتغال زایی در بخش کشاورزی مورد تحلیل قرار داده و راهکارهای لازم را ارائه نماید.

کلمات کلیدی: جوانان روستایی، کارآفرینی، کارآفرینی کشاورزی، توسعه ی روستایی

مقدمه

امروزه جوانان بخشی چشمگیر از نیروی کار جوامع روستایی و شهری را تشکیل می‌دهند. آن‌ها نقش‌های مهمی را به عهده گرفته‌اند که منجر به توسعه جامعه می‌شود (Angba et al., 2009). نیروی جوان از مهم‌ترین ظرفیت‌ها برای پیشرفت اهداف توسعه‌ی کشورهاست (Olujide, 2008). در این میان نقش جوانان روستایی پررنگ‌تر است، زیرا بر اساس برآورد سازمان جهانی خواروبار (FAO) حدود ۵۵ درصد از جوانان در مناطق روستایی سکونت دارند و حتی این رقم در کشورهای جنوب صحرای آفریقا و جنوب آسیا بالاتر از ۷۰ درصد است (Bennell, 2007). با توجه به اینکه امروزه حدود ۷۰ درصد جمعیت جهان (۱,۴ میلیارد نفر) در نهایت فقر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و منبع اصلی معیشت آن‌ها کشاورزی می‌باشد (Nwanze & Kouka, 2010)، توسعه کشاورزی بهترین راه برای کمک به این فقرای روستایی است و این امر مهم نیاز به افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه‌های مختلف، از جمله بهره‌گیری از جوانان روستایی یا به عبارتی دیگر همان سرمایه انسانی روستاها دارد (Kavoussi & Ahmadi, 2011) و جوانان سرمایه‌های انسانی مهمی برای توسعه، عوامل کلیدی برای تغییر اجتماعی و نیروی محرکه برای توسعه اقتصادی و نوآوری تکنولوژیکی (Mahendra Dev & Venkatanarayana, 2012) و همچنین سرمایه‌های بالقوه تحول روستاها از حالت سنتی به بخش فعال و اقتصادی محسوب می‌شوند (Olujide, 2008). به عقیده هال (2013) مشارکت جوانان در بخش کشاورزی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه بسیار پایین است، اساساً به این دلیل که این بخش به دلیل ریسک، بی‌کفایتی، هزینه و ماهیت کار فشرده غیرجذاب است (Tijani, 2014). از این رو تاثیر مهاجرت روستا به شهر در میان جوانان بر کشاورزی و توسعه روستایی را نمی‌توان نادیده گرفت (Pam, 2014). اشتغال جوانان و رابطه آن با توسعه پایدار روستایی و کشاورزی موضوعی است که به طور روزافزون مورد توجه کشورهای در حال توسعه و جوامع بین‌المللی قرار گرفته است (همتی و همکاران، ۱۳۸۶). کمک به جوانان برای تحقق بخشیدن به پتانسیل کامل خود با به دست آوردن دسترسی به اشتغال مولد و کار مناسب پیش شرط لازم برای ریشه کن کردن فقر، توسعه پایدار و صلح پایدار است، بنابراین برنامه‌های اشتغال جوانان می‌تواند پشتیبانی مفید برای افراد جوان که موانع خاص در بازار کار روبرو هستند فراهم کند (Conjaerts et al., 2009). از آنجا که کشاورزی یکی از بخش‌های مهم تولیدی و اقتصادی در برنامه‌های توسعه به شمار می‌آید، نقش و اهمیت به‌سزایی در ایجاد اشتغال دارد (خسروی پور و همکاران، ۱۳۸۶). بخش کشاورزی از نظر توان اشتغال‌زایی دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد به طوری که ملور در مطالعه خود نشان می‌دهد که در حدود دو سوم رشد فرصت‌های شغلی به طور مستقیم و غیر مستقیم به بخش کشاورزی برمی‌گردد (Mellor, 2003). رویستر عقیده دارد به دلیل اینکه بیکاری، کم‌کاری و بیکاری پنهان از مشکلات اساسی بخش کشاورزی کشورهای در حال توسعه به شمار می‌روند یکی از راه‌کارهای اساسی جهت رفع این مشکل توسعه کارآفرینی است. از جمله گام‌های اساسی در این رابطه ایجاد مراکز کارآفرینی روستایی و کشاورزی جهت

تعیین مشکلات، علایق و نیازهای کشاورزان و مشتریان محصولات کشاورزی برای تعیین فرصت های توسعه کشاورزی، ارائه ی اطلاعات درباره ی فرصت های تولیدی کشاورزی، روش های تولید، استراتژی های بازاریابی و برگزاری کارگاه ها و جلسات آموزشی و ... است (Royster, 2003). در این راستا جوامع روستایی امروزی عمدتاً با ویژگی هایی مانند فقر اطلاعاتی، مهارت های پایین، فرهنگ کارآفرینی ضعیف و نابرابری های قومی و قبیله ای از سایر جوامع متمایزند (Michele, 2005). کارآفرینی به عنوان یک مدل توسعه اقتصادی می تواند در جوامع روستایی به وسیله افزایش شغل و درآمد، ایجاد ثروت و بهبود کیفیت زندگی و جلوگیری از مهاجرت آن ها مؤثر باشد. همچنین کارآفرینی به عنوان یک رهیافت جوانان و خانواده های جوان را به مناطق روستایی جذب کرده و سبب توسعه روستایی و به تبع آن پایداری روستا گردد (Rural Development, 2007). پس ضرورت دارد تبیین مناسبی از عوامل تاثیر گذار بر توسعه کارآفرینی کشاورزی با تاکید به جوانان روستایی در راستای اشتغال آنان صورت گیرد لذا هدف این مطالعه کارآفرینی جوانان روستایی در قالب اشتغال در بخش کشاورزی و رسیدن به توسعه روستایی است.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی و کیفی می باشد و از مطالعات کتابخانه ای و منابع اینترنتی درحیطه های توسعه روستایی، جوانان روستایی، کارآفرینی، کارآفرینی کشاورزی و کارآفرینی روستایی استفاده شده است.

مبانی نظری

کشاورزی و بحران اشتغال: بخش کشاورزی دارای پتانسیل های افزایشی غیرقابل مقایسه با دیگر بخش های اقتصادی است و می تواند به عنوان بخش مهمی در اشتغال زایی ایفای نقش کند (کرانی و همکاران، ۱۳۹۱) و به عنوان حل کننده مسئله بیکاری باشد (Abdullah et al., 2012). همچنین به دلیل اقتصادی تر بودن ایجاد اشتغال آن نسبت به صنعت، سهولت بیشتر ادغام در بازارهای جهانی، قابلیت ارتقای کیفی نظام تولید کشاورزی در سطح امکانات موجود کشور، نگهداری جمعیت روستایی در روستاها از طریق توسعه اشتغال کشاورزی و کم شدن هزینه های هنگفت تأمین خدمات شهری دارای مزیت اشتغال زایی بیشتری نسبت به صنعت می باشد (کرانی و همکاران، ۱۳۹۱). از این رو ضرورت دارد که بخش کشاورزی فرای کارکردهای معیشتی، خود را برای ایفای نقش های جدید آماده کند (Qamar, 2002). بنابراین نوسازی کشاورزی نقطه ی آغاز ضروری برای کاهش فقر در بسیاری از جوامعی است که شدیداً بر کشاورزی متکی هستند (عسکری بزایه و مجیب حق قدم، ۱۳۹۰).

کارآفرینی در بخش کشاورزی:

کشاورزی صنعت ضروری برای بسیاری از کشورها است (Namwintome & Bagson, 2013). از آنجا که کشاورزی مهمترین زمینه ی تأمین معاش روستاییان فقیر است و علاوه بر آن، نقشی مهم در تولید و اشتغال مولد دارد، در شرایط کنونی اقتصاد ایران با ویژگی هایی بارز همچون بیکاری، عدم تحرک، و محدودیت سرمایه گذاری، مدیریت تحرک بخشی و سرمایه گذاری، اهمیت این رسالت دوچندان می شود (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹). امروزه، بخش کشاورزی با مباحثی نظیر رقابتی شدن بازار، آزادسازی تجاری، کاهش کنترل دولت در فعالیت های

اقتصادی، خصوصی سازی، تمرکززدایی و کشاورزی رقابتی بین المللی مواجه است. بنابراین، با توجه به تحولات صورت گرفته در بخش کشاورزی، افزایش نرخ بیکاری در این بخش و نقش کارآفرینی در توسعه اقتصادی، لزوم توجه به توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی روز به روز آشکارتر می شود (کلاگر و آفاتی، ۱۳۹۳).

ضرورت کارآفرینی: در اکثر کشورها توجه خاصی به کارآفرینی و کارآفرینان می شود و تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزارهای پیشرفت اقتصادی کشورها و به ویژه کشورهای درحال توسعه به شمار می آید (Verheul, 2001). توسعه کار آفرینی یکی از نیازهای جدی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی هر کشوری است، به خصوص در کشور ما که وابستگی اقتصادی به سرانه نفتی، نیاز به سرمایه گذاری در بخش های مختلف، گرایش به تعدیل نیروی انسانی در سازمان های دولتی و وابسته به دولت، بیکاری، نیاز به ایجاد اشتغال، تحریم های اقتصادی از سوی ابرقدرت ها از جمله معضلات محسوب می شود. در این راستا توجه به توسعه، ترویج و آموزش کارآفرینی به یک ضرورت اجتناب ناپذیر تبدیل گردیده است (احمد پور، ۱۳۸۸).

توسعه روستایی: توسعه فرآیندی همه جانبه است که در نتیجه آن، جامعه به سمت از میان برداشتن عوامل توسعه نیافتگی نظیر گرسنگی، فقر، بیماری، آسیب پذیری اجتماعی و بیکاری، حرکت می کند. در واقع هدف از توسعه تجدید سازمان نظام اجتماعی و اقتصادی است، به نحوی که در این فرآیند، علاوه بر بهبود سطح زندگی دگرگونی های اساسی در نهادها، زیربنای اجتماعی، مدیریت و نهایتاً در رفتار انسان ها پدیدار می گردد (خاتون آبادی، ۱۳۸۴). توسعه روستایی، به عنوان مفهومی تلقی شده است که قصد ارتقای استانداردهای زندگی افراد را دارد و به عنوان پیش زمینه ای برای کاهش فقر روستایی قلمداد می شود (Torjman, 2000). امروزه تردیدی وجود ندارد که توسعه روستایی به عنوان یکی از اولویت ها و البته چالش های مهم برنامه های کلان توسعه به ویژه در کشورهای غیر صنعتی دنیا، به چیزی فراتر از یک استراتژی ساده نیازمند است (Tipple, 2006). از این رو هدف اصلی از اجرای برنامه های مختلف در نواحی روستایی، رسیدن به توسعه ی روستایی است و یکی از اهداف کلان توسعه نیز کاهش بیکاری، ایجاد و افزایش فرصت های شغلی است (رضوانی، ۱۳۸۷). استامولیس و اریکوس رابطه فقر و روستایی بودن و نقش بخش کشاورزی در توسعه ی روستایی، کاهش فقر و ... را بررسی نموده و ضمن تأکید بر نقش آشکار کشاورزی در توسعه با توجه به اطلاعات جدید، نتیجه می گیرند که در کشورهای کم تر توسعه یافته، کشاورزی بخش ضروری برای شروع توسعه ی روستایی است (Stamoulis & Anriquez, 2007).

نقش کارآفرینی در توسعه روستایی: اهمیت کارآفرینی در توسعه ی روستایی از آنجا ناشی می شود که فرد کارآفرین می تواند با شناسایی فرصت ها و بحران های موجود، به ایجاد راهکارهای نوین در جهت رشد و توسعه همت گمارد (حسینی و سلیمان پور، ۱۳۸۵). کارآفرینی روستایی در حمایت از توسعه روستایی مهم است، زیرا موجب پیدا شدن فرصت های جدید برای نواحی روستایی می شود (Niskanen, 2007). از نظر ریگان کارآفرینی روستایی فراهم کننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبود دهنده کیفیت زندگی و کمک کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد است (Reagan, 2002). همچنین می تواند فرصت های جدیدی را برای روستاییان ایجاد کند تا درآمد و سرمایه خود را افزایش دهند. همچنین با ایجاد مؤسسات جدید و کسب و کارهای کوچک و متوسط، استانداردهای زندگی در جوامع روستایی را بهبود (Yonca & Akdeniz, 2006).

جوانان روستایی و کارآفرینی در بخش کشاورزی و توسعه روستایی: کارآفرینی در بخش کشاورزی و همچنین پایداری و پویایی توسعه ی کشاورزی و عمران روستایی در ایران، مستلزم بهره مندی کشور از سرمایه های انسانی ماهر و متخصص در زمینه های تولید و تبدیل محصولات کشاورزی می باشد (شهبازی و علی بیگی، ۱۳۸۵). در تحقیقی با عنوان نگرش جوانان روستایی در زمینه ی پروژه ی توسعه، نقش جوانان روستایی را در کشاورزی بسیار مهم ارزیابی می کند بر اساس نتایج حاصل این تحقیق، رابطه ی معناداری بین نگرش به اشتغال در بخش کشاورزی و میزان مشارکت جوانان روستایی در زمینه ی پروژه های توسعه ی روستایی وجود دارد (Olujide, 2008). بنابراین یکی از استراتژی هایی که برای دستیابی به توسعه ی کشاورزی و روستایی استفاده می شود، میزان و درجه مشارکت جوانان روستایی در برنامه های عمران روستایی به منظور ایجاد انگیزه در آن ها برای اشتغال در فعالیت های کشاورزی می باشد (اسکندری و دین پناه، ۱۳۸۵).

قدیری (۲۰۰۵) معتقد است که فعالیت های برجسته نقش جوانان روستایی در دستیابی به توسعه روستایی، شامل موارد زیر است:

۱) تاکید بر تشکیل گروه های محلی، متشکل از جوانان روستایی برای تحلیل نیازهای واقعی خود و منافع و نگرش نسبت به توسعه روستایی، به منظور پایه ای برای ساخت شغل در مناطق روستایی، و به منظور ترویج منافع مشارکت

۲) سازمان و پیاده سازی در مورد آموزش های مناسب به منظور بالا بردن سطح دانش و مهارت های حرفه ای جوانان روستایی در زمینه های مختلف روستایی

۳) بررسی های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و حرفه ای عوامل موثر بر نگرش و انگیزه جوانان روستایی به سمت اشتغال در مناطق روستایی و تقویت تسهیل و کاهش موانع (Mousaei & Arayesh, 2011). از این رو عوامل زیر به عنوان عوامل تاثیر گذار بر توانمندسازی جوانان روستایی جهت کارآفرینی و ایجاد اشتغال مولد ارائه شده است:

سرمایه اجتماعی و توانمند سازی جوانان روستایی: سرمایه اجتماعی ایده ای در جامعه، شامل حالت های رسمی و غیر رسمی بهره برداری از جوامع، شبکه های تعامل شهروندان، ارزش ها، هنجارهای اجتماعی و دیگر ساختارهای اجتماعی که همه دارای اثر حیاتی در توسعه اقتصاد و تشدید تحقق اهداف فردی است (Pehkonen, 2006). به باور پوتنام (۲۰۰۰) سرمایه ی انسانی به توانایی های افراد و سرمایه ی اجتماعی نیز به ارتباطات میان افراد گفته می شود. شبکه های اجتماعی از روابط اجتماعی و پیوند افراد موجود در سازمان و جامعه ایجاد می شود. این افراد با تبادل اطلاعات و همکاری در حل مشکلات از روابط دوجانبه بهره مند می شوند (Ring Peredo et al., 2010). از دیدگاه پوتنام (۱۹۹۳) سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد سازمان های اجتماعی بر پایه اعتماد، هنجارها و روابط شبکه ای شکل می گیرد که کارایی را از طریق تسهیل هماهنگی در اقدامات بهبود می

بخشد و ظرفیت های افراد گروه ها را بر دستیابی به اهداف نهایی تسهیل می کند، بالعکس فقدان آن منجر به بروز محدودیت هایی در فرآیند توسعه در سطوح مختلف می شود (Le & Khanh, 2011). بنابراین این را می توان استدلال کرد که سرمایه اجتماعی باعث افزایش رفاه افراد و جوامع به دلیل اعتماد شبکه ها و حمایت های اجتماعی و همچنین تسهیل فعالیت های مردم می شود و زمانی که مردم با هم در ارتباط هستند و به یکدیگر اعتماد دارند، تعامل اجتماعی ساده تر ساخته شده و جریان اطلاعات بهبود می یابد (Pehkonen, 2006). اما واقعیت آن است که علی رغم جمعیت زیاد جوانان در روستا، جوانان روستایی از نظر قدرت سیاسی و اجتماعی محدود شده اند و تمایل برای تسلط بر تصمیم گیری در تمام سطوح در جوامع سنتی بر عهده ی افراد مسن و به خصوص مردان مسن تر است. در حال حاضر به طور گسترده ای پذیرفته شده که جوانان می توانند نقش مهمی در بهبود مدیریت در هر دو سطح ملی و محلی بازی کنند (2007, Bennell). سرمایه های اجتماعی و اقتصادی درون منطقه و اجتماعات محلی از عوامل موفقیت در نظر گرفته می شوند، چراکه جوانان بنا دارند زندگی بزرگسالی و هویت خود را در همان اجتماع محلی و منطقه ی زادگاهشان بسازند (Tissen et al., 2010). توانمندسازی جوانان به عنوان مرحله مهمی در زندگی برای ساخت و ساز سرمایه انسانی به رسمیت شناخته شده است (Emeh, 2013). از این رو جوانان باید بسیج شوند به طوری که آنها قادر به مشارکت کامل و به دست آوردن مالکیت بر توسعه را داشته باشند. استراتژی ها و سیاست های سازمان های جوانان روستایی از هر نوع باید به عنوان یک عنصر کلیدی در بالا بردن ظرفیت سازمانی برای فقرا تاسیس و تقویت شود (2007, Bennell).

آموزش پایه و توانمندسازی جوانان روستایی: جوانان روستایی در مقایسه با جوانان شهری تمایل نسبتاً ضعیفی به تحصیل دارند (2007, Bennell). بسیاری از مناطق روستایی یا فاقد مدارس هستند و یا مدارس آن ها فاقد آموزش و یادگیری مستمر، امکانات اساسی و معلمان واجد شرایط است (Pam, 2014). نزدیک به ۱۴۰ میلیون جوان در کشورهای در حال توسعه به عنوان بی سواد طبقه بندی شده. به طور کلی، آماده سازی جوانان روستایی برای کار مولد ضعیف است. به گزارش جهانی توسعه ۲۰۰۷، با توجه به شرایط در حال تغییر نیاز است که توجه بیشتری به سرمایه های انسانی داده شود (2007, Bennell). بنا به گفته کرمی دهکردی (۱۳۷۷) با وجود اینکه کشاورزی در جامعه روستایی مهمترین رکن زندگی است و مسائل مربوط به آن به عنوان اساسی ترین نیازهای مردم محسوب می گردد، لیکن در نظام آموزش برای این مناطق، جایگاه خاصی برای برنامه های آموزش کشاورزی وجود ندارد (قنبری و برقی، ۱۳۸۸). فیری نظام اجتماعی، خانواده و مدرسه را در ایجاد انگیزه و شرایط فکری لازم برای جذب جوانان روستایی به فعالیت های کشاورزی دارای نقشی سازنده می داند (Ferry, 2006). همچنین گوبلی (۱۹۹۶) بیان می دارد جوانان بهره برداران آینده ی منابع تولید بوده و برای بهره برداری پایدار از این منابع به آموزش های گوناگون نیاز دارند. با آموزش جوانان، می توان به داشتن روستاییانی آگاه و توانمند برای نیل به اهداف توسعه ی روستایی امیدوار بود (تاجری مقدم و همکاران، ۱۳۹۲). از آن

جایی که جوانان نسبت به بزرگسالان تجربه ی کاری کمتری داشته و روش های سنتی و کم بازده ی تولید در ذهن آن ها نقش بسته است، در آموزش کمتر با مشکل روبرو می شوند به خصوص جوانانی که باسواد بوده و توانایی استفاده ی بهتر و بیشتر از نتایج تجربه های علمی و تحقیقی را در زمینه های مختلف کشاورزی را دارا باشند این جوانان ثابت نموده اند چنانچه آموزش های مناسبی ببینند و از حمایت سازمان های مربوطه برخوردار شوند، نیروی کارآمد محسوب شده و در بخش های مختلف حرکت های اصولی و سازنده ای را به وجود خواهند آورد. لذا توجه به امر آموزش و پرورش جوانان روستایی به عنوان مولدین آینده ی محصولات کشاورزی و منبع عظیم انتقال تکنولوژی به نسل های آینده، لازم و ضروری به نظر می رسد (محبوبی قمی و میردامادی، ۱۳۸۲). به گزارش فائو و یونسکو (۲۰۰۵) و بر طبق نظریه ی سرمایه ی انسانی، سطح آموزش نیروی کار کشاورزی، بر بهره وری کشاورزی تاثیر می گذارد، این ارتباط ممکن است به سه شکل باشد:

- آموزش می تواند کیفیت کار کشاورزی را از طریق توانمندسازی آنان برای تولید بیشتر با استفاده از عوامل تولید موجود بالا ببرد (غیر از کار)

- آموزش می تواند میزان کارایی منابع تخصیص یافته را بالا ببرد

- آموزش می تواند به کشاورزان کمک کند تا با استفاده از متون جدید، راه های اثربخش تر تولید را انتخاب کند (عسکری بزایه و مجیب حق قدم، ۱۳۹۰). سوانسون و همکاران (۱۹۹۱) بر این باورند که نقش برنامه های آموزشی در ایجاد انگیزه در جوانان برای اشتغال در بخش کشاورزی و کاهش مهاجرت جوانان روستایی و دستیابی به ثبات پایدار روستایی شامل عوامل متعددی است که مهم ترین آنها به شرح زیر است:

(۱) ایجاد مهارت های لازم جهت اشتغال مناسب

(۲) ایجاد و رشد روحیه ی خلاقانه

(۳) تقویت هویت و تعلق شهروندی (موسایی و عمانی، ۱۳۸۹) بنابراین می توان گفت یادگیری مستمر در کشاورزی مدرن برای موفقیت این برنامه حیاتی است (Odhiambo, 2006).

آموزش مهارت و توانمندسازی جوانان روستایی: عمانی و چیدری معتقدند که جوانان روستایی در کشورهای در حال توسعه با چالش های مختلفی نظیر شرایط نامناسب کار و فرصت های محدود آموزشی مواجه هستند. بنابراین، ارزیابی دقیق نیازهای آموزشی و فراهم آوردن شرایط مناسب در این زمینه می تواند از مهاجرت بی رویه ی جوانان جلوگیری نماید (Ommani & Chizari, 2006). مطالعات مختلف نشان داده اند، چگونه آموزش را به عنوان تمرینی در حال حاضر (به خصوص آموزش متوسطه) به کار گیریم برای کمک به روند ساختن جوانان روستایی که در مهارت های کشاورزی نادیده گرفته شده و کشاورزی خود را به عنوان یک شغل کاهش داده است (Crawford, 2010). نیروی انسانی ماهر و کارآمد از مهمترین اولویت ها برای دستیابی به توسعه روستایی و کشاورزی است. برای رسیدن به این مهم، آموزش شرط لازم برای بالابردن کارایی و بهره وری این نیرو می باشد. از آنجا که بخش عظیمی از

جمعیت کشور در مناطق روستایی ساکن هستند و اکثر آنان نیز در بخش کشاورزی مشغول فعالیت می باشند، ایجاد ساختار و استراتژی مشخصی برای کارآمد کردن این افراد در زمینه های مختلف شغلی خودشان (بخش کشاورزی) بسیار ضروری به نظر می رسد (قنبری و برقی، ۱۳۸۸). به گفته لی (۱۹۹۳) البته مطلب مهم در این زمینه این است که نباید فکر کنیم که هر نوع آموزش و یا نظام آموزشی به تنهایی می تواند طلایه دار دگرگونی در روستاها و یا بخش کشاورزی باشد. بلکه آموزش در مناطق روستایی باید با ظرافت خاصی بتواند روستائیان را نسبت به مسائل کشاورزی و روستایی حساس نماید و آنها را در زمینه های ایجاد اشتغال، درآمد، رفاه و ... در مناطق روستایی خودشان آگاه نماید (قنبری و برقی، ۱۳۸۸).

نتیجه گیری و پیشنهادها

کارآفرینی یکی از راهکارهای اساسی در ایجاد فرصت های اشتغال برای جوانان روستایی، فقرزدایی، کاهش میزان مهاجرت جوانان و به طور کلی توسعه کشاورزی و به طور خاص توسعه روستایی است. همچنین تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزارهای پیشرفت اقتصادی کشورها محسوب می شود. کشاورزی بخش ضروری برای شروع توسعه روستایی و صنعتی ضروری برای بسیاری از کشورهاست و از آن جایی که بیکاری، کم کاری و بیکاری پنهان از مشکلات اساسی بخش کشاورزی کشورهای در حال توسعه به شمار می روند لذا یکی از راه کارهای اساسی جهت رفع این مشکل توسعه ی کارآفرینی است و نقش جوانان روستایی در این راستا به عنوان یکی از مهم ترین ارکان تحقق اهداف توسعه ی روستایی بسیار حیاتی و مهم است. آموزش و توسعه کارآفرینی در بین جوانان روستایی به یک نوع پویایی در اقتصاد ملی، منطقه ای و محلی منجر می شود. بنابراین ارزیابی دقیق نیازهای آموزشی جوانان روستایی و فراهم آوردن شرایط مناسب در این زمینه می تواند زمینه ساز تحقق این هدف باشد. لذا در این زمینه پیشنهادهای زیر ارائه می گردد:

- بهبود و توسعه ی زیرساخت های کسب و کار در مناطق روستایی، اعطای دسترسی به سرمایه، اعطای وام به کارآفرینان
- کاهش فاصله سطح زندگی بین شهر و روستا از طریق افزایش امکانات زندگی در سطح روستاها (توسعه امکانات حمل و نقل، گسترش سیستم های اطلاعاتی و ارتباطی و ...)

- ارائه مباحث کشاورزی در متون درسی و پیامدها و اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد و امنیت غذایی کشور

- تقویت سرمایه های اجتماعی و اقتصادی درون منطقه ای و اجتماعات محلی

- برگزاری دوره های آموزشی لازم در راستای معرفی مزایای شغل کشاورزی، تهیه برنامه های رادیویی و تلویزیونی

مناسب و کاربردی جهت معرفی بخش کشاورزی و ارائه ی الگوهای مناسب اشتغال در این بخش

- آموزش مهارت‌های کسب و کار برای گروه‌های مختلف جوانان در زمینه های کشاورزی و به طور کلی هدایت استعدادهای جوانان به سمت کارآفرینی

- حمایت های مادی و مالی از تشکل های جوانان روستایی و تخصیص اعتبارات و تسهیلات جهت تا سیس و راه اندازی بنگاه های تولیدی در راستای اشتغال زایی در روستا

- توسعه فناوری های نوین در بین روستاییان خصوصا جوانان روستایی و حمایت از نوآوران و افراد خلاق

منابع

- احمدپور، م. (۱۳۸۸). مبانی کارآفرینی، چاپ هشتم، تهران، انتشارات مرکز کارآفرینی دانشگاه تهران
- اسکندری، ج. و غ. دین پناه. (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر در ایجاد انگیزه جهت اشتغال جوانان روستایی در فعالیت های کشاورزی استان اصفهان. جهاد، شماره ۲۷، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۵
- تاجری مقدم، م. غ. پزشکی راد. ح. شعبانعلی فمی و م. فتحی مقدم. (۱۳۹۲). نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان در توسعه ی روستایی: مطالعه ی موردی شهرستان خلیل آباد خراسان رضوی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۲، صص ۱۰۱-۱۲۰
- حسینی، م. و م. سلیمان پور. (۱۳۸۵). بررسی اثرات تقویت روحیه کارآفرینی در روند توسعه کشاورزی، ماهنامه جهاد، شماره ۲
- خاتون آبادی، ا. (۱۳۸۴). جنبه هایی از توسعه پایدار (از اندیشه تا کنش) انتشارات جهاد دانشگاهی، دانشگاه صنعتی اصفهان ۱۳۸۴
- خسروی پور، ب.، ایروانی، ه.، حسینی، م. و ح. موحد محمدی (۱۳۸۶). شناسایی و تحلیل مؤلفه های آموزشی مؤثر بر توانمندی کارآفرینانه دانشجویان مراکز آموزش عالی علمی کاربردی کشاورزی. مجله علوم کشاورزی ایران، دوره ۳۸، شماره ۲.
- رضوانی، م. و م. نجارزاده. (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل زمینه های کارآفرینی روستاییان در فرایند توسعه ی نواحی روستایی، توسعه کارآفرینی، سال اول، شماره دوم، صص ۱۸۲-۱۶۱
- رکن الدین افتخاری، ع. ح. سجاسی قیداری و ح. رضوی. (۱۳۸۹). راهبرد های توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی: مطالعه ی موردی روستاهای شهرستان خدابنده. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۹، صفحات ۱-۲۹
- شهبازی، ا. و ا. علی بیگی. (۱۳۸۵). واکاوی شایستگی های دانش آموختگان کشاورزی برای ورود به بازارهای کار در کشاورزی. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۲، شماره ۱، ۱۳۸۵

عسکری بزیاه، ف و ز. مجیب حق قدم. (۱۳۹۰). روندهای جهانی و آینده ی مناطق روستایی، کشاورزی و توسعه پایدار، شماره ۵۰-۵۱

قنبری، ی و ح. برقی. (۱۳۸۷). چالش های اساسی در توسعه پایدار کشاورزی ایران، راهبرد یاس، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۸۷

کلاگر، پ و م. آقائی. (۱۳۹۳). بررسی نقش کارآفرینی کشاورزی در توسعه روستایی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی جلد اول، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

کرانی، ز. ح. شعبانعلی فمی. ا. رضوان فر و ز. مؤذن. (۱۳۹۱). راهکارهای بهبود نگرش دانشجویان نسبت به شغل کشاورزی (مطالعه موردی: پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران). پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، سال پنجم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۱

محبوبی قمی، ا و م. میردامادی. (۱۳۸۲). جوانان روستایی، اشتغال و آینده، ماهنامه علمی، اجتماعی، اقتصادی (معاونت ترویج و نظام بهره برداری) جهاد، سال بیست و سوم، شماره ۲۵۶

همتی، ف. غ. پزشکی راد و م. چیدری. (۱۳۸۶). بررسی وضعیت شغلی و موفقیت شغلی دانش آموختگان مراکز آموزش کشاورزی استان آذربایجان شرقی. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۳، شماره ۱، ۱۳۸۶

Abdullah, F. A., Samah, B. A., & Othman, J. (2012). Inclination towards Agriculture among Rural Youth in Malaysia. Economic Planning, 11(773.3), 3-6

Angba, A. O., Adesope, O. M., & Aboh, C. L. (2009). Effect of socioeconomic characteristics of rural youths on their attitude towards participation in community development projects. International NGO Journal, 4(8), 348-351.

Bennell, P. (2007). Promoting livelihood opportunities for rural youth. Knowledge and Skills for Development Paper.

Coenjaerts, C., Ernst, C., Fortuny, M., Rei, D., & Pilgrim, I. M. (2009). Youth employment. Unclassified DCD/DAC (2009) 16/ADD, 69

Crawford, M. (2010). The Case for Working with Your Hands: Or why office work is b Ferry, N. M. (2006). Factors influencing career choices of adolescents and young adults in rural Pennsylvania. Journal of Extension, 44(3), 1-6.

Emeh, I. E. J. (2012). Tackling Youth Unemployment in Nigeria; The Lagos State Development and Empowerment Programmes Initiatives. Afro Asian

Journal of Social Sciences,
3(3.4).

Ferry, N. M. (2006). Factors influencing career choices of adolescents and young adults in rural Pennsylvania. Journal of Extension, 44(3), 1-6

Kavoussi, A & Ahmadi, F. (2011). Globalization and Human Resource Development (comparison 62 countries), Global Strategic Studies, the first year the first issue, Winter 2011

Landstrom, H. 2005. Pioneers in Entrepreneurship and Small Business Research, International Studies in Entrepreneurship, 8: 31-39.

Le, H., & Khanh, P. (2011). The role of social capital to access rural credit.

Mahendra Dev, S., & Venkatanarayana, M. (2012). Youth employment and unemployment in India.

Mellor, J. W. (2003). The role of agricultural sector in economic development: New findings from countries with high growth in agricultural sector. Proceedings of the first congress on the agriculture and national development. Agricultural Planning and Economic Research Institute (APERI), Tehran, Iran, pp 1-30.

Michele, R. Cranwell et al. (2005), "A model food entrepreneur assistance and education program: The Northeast Center for Food Entrepreneurship". Journal of Food Science Education. Vol. 4.

Mousaei, M., & Arayesh, B. (2011). Effective factors to rural youths attitude to engagement in agriculture: A case study of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad province. Scientific Research and Essays, 6(12), 2426-2430.

Msigwa, R., & Kipasha, E. F. (2013). Determinants of Youth unemployment in Developing Countries: Evidences from Tanzania. Journal of Economics and Sustainable Development, 4(14), 67-76.

Naamwintome, B. A., & Bagson, E. (2013). Youth in Agriculture: Prospects and challenges in the Sissala area of Ghana. Net Journal of Agricultural Science, 1(2), 60-68

Niskanen, A. 2007. Forest-base entrepreneurship and rural development in Europe. IUFRO European congress 2007: Forestry in the context of rural development, Warsaw.

Nwanze, K. F., & Kouka, P. J. (2010). International fund for agricultural development. In Proceedings of the 3rd International Rice Congress.

Odhiambo, E. O. (2001). The role of rural youth in promoting conservation agriculture in Kenya. Available on the [On line] <http://www.ecaf.org/documents/odhiambo.pdf>.

Odhiambo, O. (2006). Enhancing the Productive Capacity of Rural Youth in Agriculture, Environment and Natural Resource Management towards Employment Creation in Kenya

Olujide, M. G. (2008). Attitude of youth towards rural development projects in Lagos State, Nigeria. Retrieved from <http://www.krepublishers.com/...2008.../>

Ommani, A. R., & Chizari, M. (2006). Perception of rural youths regarding teamwork in youth club. Proceeding of the 22nd Annual Conference Association for International Agricultural and Extension Education

Pam, Y. D. Rural-Urban Migration among Youths in Nigeria: The Impacts on Agriculture and Rural Development.

Pehkonen, A. (2006). Immigrants Paths to Employment in Finland. ybtest, 42, 113-128.

Porter, Michael E. (2009), Competitiveness and the State of Entrepreneurship in Saudi Arabia, pp.12-14

Qamar, M. K. (2002). «Global trends in agricultural extension: challenges facing Asia and the Pacific region», Retrieved Dec 18 2007 from <http://www.fao.org>. PP. 1-2.

Reagan, B. (2002), Are High-Growth Entrepreneurs Building the Rural Economy? Kansas City: Federal Reserve Bank of Kansas City

Reardont, T. Escobar, G. (2008), Rural land form employment and income in Latin America, overview and policy implication, world development, PP395-400

Ring, J., Peredo, A. & Chrisman, J., 2010, Business Networks and Economic Development in Rural Communities in the United States, Entrepreneurship Theory and Practice, Vol.34, PP. 171-195

Royster, D.A. (2003), Race and the invisible hand: how white network exclude black men from blue-collar job, university of California press, Berkeley, California,

Rural Development, 2007. Sustainable agriculture agenda for the farm bill.

Ruud Weijermars; "Value chain analysis of the natural gas industry: Lessons from the US regulatory success and opportunities for Europe", Journal of Natural Gas Science and Engineering, No. 2-3, vol. 2, p.p. 86-104, 2010

Rye, J. F. (2006). Rural youths' images of the rural. Journal of Rural Studies, 22(4), 409-421.

Thissen, F., Fortuijn, J. D., Strijker, D., & Haartsen, T. (2010). Migration intentions of rural youth in the Westhoek, Flanders, Belgium and the Veenkoloniën, The Netherlands. Journal of Rural Studies, 26(4), 428-436.

Tijani, J. O. (2014). International Journal of Economics, Commerce and Management

Tipple, G. 2006. Employment and work conditions in home based enterprises in four developing countries: Do they constitute 'decent work?' Journal of Employment and Society, 20: 167-179.

Torjman, S., (2000), The Social Dimension of Sustainable Development, Caledon Institute Social Policy, Montreal

Verheul, I. et al. (2001), "An eclectic theory of entrepreneurship". Tinbergen Institute Discussion Paper. Indianapolis: Institute for Development Strategies, Indiana University